

Ä...rdali Alumiiniumitehas

Autor Anne Marit Karlsen

Sotsiaaldemokraatlik vaateaken

Industriaalne Årdali kommun sai pärast II Maailmasõda moodsa Norra sümboliks. Mõne aasta jooksul muutus Årdal hõredalt asustatud maapiirkonnast väikeseks linnaks, mis ümbritses Årdal Verki alumiiniumitehast.

Alumiiniumitehase ehitus Årdalis algas 1941. Eesmärk oli ehitada Saksa sõjatoetuse osana suur alumiiniumitööstus. Norra riik konfiskeeris lõpetamata tehase Årdalis 1945. Tehas lõpetati ja tootmine algas 1948.

Energiamahukas tööstus, sh alumiiniumitööstus, oli sõjajärgsetel aastatel sotsiaaldemokraatliku moderniseerimiskava tähtis osa. Perioodi iseloomustas lõimitud planeerimine, kus energiatootmist, industrialiseerimist ja regionaalpoliitikat vaadeldi kui tervikut. See viis iseloomulikule nähtusele Norra asulate mudelis: kõrvalised väikelinnad, mis sõltuvad ainuüksi energiamahukast sulatustehasest.

Alumiiniumitehas Øvre Årdalis 1948. a. Alumiiniumitehase valmides kohtusid industriaal- ja agraarühiskond. The Norwegian Museum of Science and Technology

Insener Årdal Verkis

Sõjajärgsed aastad olid Norras inseneride ajastu. Industrialiseerimine ja elektrifitseerimine olid Tööpartei maa moderniseerimise kavade olulised osad. Inseneridel oli otsustav roll abina muutuste kavandamisel ja nende elluviimisel.

Ole Georg Gjøsteen sündis 1916 ja sai keemiainseneri diplomi 1939. Ta oli abiinsener Årdal Verkis 1946-1949 ja tuli tagasi Årdalstangeni tehasesse vaneminseneri ametikohale 1955.

„Årdal on tõenäoliselt inseneride unistus. Årdali insenerid tunnistasid rõõmsalt, et nad oskavad vaevalt ette kujutada ahvatlevamat ülesannet. Siin oli neil toormaterjal suurtööstusele koos suurte rahategemisvõimalustega tulevikus – ja samuti võimalus tühjalt kohalt üles ehitada kaks suurepärast tööstust. Mida nad veel võisid soovida?“

("Hiigeltehas Årdalis" Aktuell nr. 12, 1948)

Tulevikuühiskond

Väikesed tööstuslinnad nagu Årdal muutusid Norras moodsa ajastu sümboliks. Årdalist pidi saama labor, kus testitakse kaasaegse sõjajärgse Norra tunnusjooni. See pidi olema "sotsiaalne eksperiment, mis aitaks kaasa tundmatu maa kaardistamisel", nagu valitsus seda 1946 väljendas. Alumiiniumitehas Årdalis pidi tagama kõigile majandusliku õitsengu ja materiaalse heaolu.

350 meetri pikkused elektrolüüsisaalid Øvre Årdalis 1948. The Norwegian Museum of Science and Technology

"Kui võõras inimene tuleb Årdali, peab ta olema üsna blaseerunud kui see talle muljet ei avalda. Mina isiklikult olin täiesti rabatud hiigelsuure tehase mõõtmetest – sama palju kui mõjuvast looduslikust ümbrusest."

("Hiigeltehas Årdalis", Aktuell nr. 12, 1948)

Töö tehases –kuumus, nõgi ja rügamine

Årdal Verkis töötamine polnud alati nagu unistuses. Tööd elektrolüüsisaalides iseloomustasid sõnad kuumus, nõgi, rügamine ja hõõrdumine. Eriti algaastatel oli töö töötajate tervisele ohtlik. Paljud said astma ja muud tervisehäda. Vahetused olid korraldatud nii, et töölisel pidid mõnikord töötama 57 tundi nädalas ja seetõttu polnud neil eriti vaba aega.

Tunnel Tya elektrijaamas, mis varustas Årdal Verki elektriga, 1948.

"Kui me tulime töövahetuste lõpu ajal väravast mööda, ma mäletan, et nägime ainult nende silmavalgeid. See jättis sügava mulje. Vahetuse lõpus nägid nad välja nagu korstnapühkijad. Kummaline küll, aga me harjusime nende sellise välimusega ära. Inimesed jäid ka sageli haigeks. Alles hiljem hakkas meil koitma, kui hull see oli olnud."

(anonüümne tööline)

Alumiiniumkangidest köögini

Årdalis tehas tootis tooralumiiniumi, mis saadeti edasi teistesse tehastesse, kus sellest tehti erinevaid tooteid. Algaastail enamuse alumiiniumist eksporditi. Auto- ja lennukitööstused olid suured alumiiniumitarbijad. Mõningaid lõpp-saadusi tehti Norras, näiteks Høyangi köögiinventari, veekatlaid ja panne.

Årdalist laevaga ärasaadetavad alumiiniumkangid, 1948. The Norwegian Museum of Science and Technology

Alumiiniumist köögiistade reklaam. The Norwegian Museum of Science and Technology

Vaba aeg Årdalis

Pärast II Maailmasõda olid paljude organiseeritud kultuuri- ja vabaajategevuste algatajaks ÅSV ametiühingud. Ehitati spordiväljakuid, kultuurimaju ja loodi mitmesuguseid seltse. ÅSV toetas suuresti ehitusi ja kultuuritööd.

Øvre Årdali vaade 1965. a., alumiiniumitehas taga paremal. The Norwegian Museum of Science and Technology

Ahje enam pole

Årdali alumiiniumitehas töötab ikka veel, andes tööd umbes 800 inimesele ja tootes ligikaudu 180000 tonni alumiiniumi aastas. Saasteprobleemid ja tootmise vähendamine viimastel aastatel on muutnud unistuse vähem idülliliseks. Elektrienergia ulatuslik kasutamine saastava tööstuse elushoidmiseks vaidluste objektiks on olnud..

Elektrolüüsisaal A Øvre Årdalis 1948. a. Søderbergi ahjude ridadega. The Norwegian Museum of Science and Technology

“Keegi ei saa tulevikku peatada. Uus tehnoloogia ja uued teadmised muudavad tulevikus töölisklassi vajadusi. Väljakutse on selles, kuidas sellele arengule vastu minna. Kui Hydro tehased Årdalis järk-järgult Søderbergi ahjudest loobuvad, jõutakse arengule järele kuulsusrikka vana tehnoloogiaga. Need ahjud on loonud väärtust aastakümneid nii

kohalikule kogukonnale kui kogu ühiskonnale.”

(Peaminister Jens Stoltenberg: “Tugevam Årdal”, Dagbladet, 2. märts 2006)

Kronoloogia

Norra ja Årdal Verk

- 1941: Nordag (Nordische Aluminium Aktiengesellschaft) rajatakse saksa okupatsioonivõimude poolt. Kompanii hakkab Årdali ehitama alumiiniumitehast
- 1945: Norra valitsus konfiskeerib lõpetamata Årdali tehase
- 1948: Esimeses elektrolüüsisaalis algab tootmine
- 1951: Norra parlament otsustab ehitada uue alumiiniumitehase Sunndalsørasse. Kompanii võtab nimeks Årdal and Sunndal Verk (ÅSV)
- 1963: Täielikult väljaarendatud ÅSVs on 3100 töötajat ja kogutoodang on 165000 tonni. ÅSV on suurim alumiiniumitehas Lään Euroopas
- 1966: Kanada alumiiniumikompanii Alcan võtab üle 50% ÅSV aktsiatest. Norra valitsus saab kompensatsioonina 1,1 miljonit Alcani aktsiat. Alcani tehas Høyangis ja pool Nordisk Aluminiumsindustriid Holmestrandis ühendatakse ÅSVga
- 1974: Alcan lahkub ÅSVst
- 1986: ÅSV ühendatakse Norsk Hydroga Hydro Aluminium AS nime all
- 2006: Tooralumiiniumi tootmisrekord Årdal Verkis – 228000 tonni. Kompaniis on 1080 töötajat
- 2007: Søderbergi ahjud Å3 liinil Årdal Verkis suletakse 2007. a. suvel. Alumiiniumitootmine jätkub kahel olemasoleval eelsulatusliinil Årdalis. Tooralumiiniumi toodang saab olema 180000 ja tööliste arv 800 ümber

Keemiainsener Ole Georg Gjøsteen

- 1916: Ole Georg sünnib
- 1939: Ole Georg saab keemiainseneri diplomi
- 1946 – 49: Ole Georg töötab abiinsenerina Årdal Verkis
- 1955: Ole Georg saab vaneminseneriks Årdalstangeni tehases

Piltide päritolu:

Norra Teaduse ja Tehnika Muuseum / Scanpix, Oslo / Årdali Ajaloo Selts / Töölisliikumise Arhiiv ja Raamatukogu, Oslo / Norsk Hydro / Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane

